

ДИТЯЧЕ ХОРОВЕ МИСТЕЦТВО В СИСТЕМІ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

УДК 378.016:78

Людмила Куненко, доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ДИТЯЧЕ ХОРОВЕ МИСТЕЦТВО В СИСТЕМІ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

“Освіта і виховання є найважливішими компонентами культури, яка в усьому світі розвивається національними шляхами”.

Ю. Руденко

У статті розкривається значення дитячого фольклору як складової дитячого хорового мистецтва в системі диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики. Акцентовується увага на багатофункціональному його впливі на формування гармонічної особистості.

Ключові слова : дитяче хорове мистецтво, дитячий фольклор, формування національної культури, диригентсько-хорова підготовка.

Лит. 5.

Актуальність проблеми. Соціально-історичні перетворення в нашій державі, головними з яких є відновлення і модернізація національної освіти та культури, а також потреба суспільства у формуванні різнобічно розвиненої особистості, підняли культурологічну спрямованість освіти на більш високий щабель у всіх її галузях. Для української освітньої системи характерною ознакою сучасних тенденцій цього напрямку є не тільки прагнення громадян отримати освіту, а й проведення радикальних реформ у національних системах освіти, державної освітньої політики.

Реформування і стандартизація освіти в Україні визначили пріоритети її розвитку на основі прийнятих урядом директивних документів: Державної національної програми “Освіта України XXI століття”, “Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті” та інших, в яких освіта розглядається як “стратегічна основа розвитку особистості, суспільства, нації і держави, запорука майбутнього, найбільш масштабна і людиноємна сфера суспільства, його соціально-економічної, культурної і наукової організації” [4, 2–4].

Здавен вважається, що на вчителя кожного нового покоління покладається місія трансформації культурно-освітнього досвіду своїх пращурів з метою використання його найцінніших здобутків для нових поколінь відносно сучасних цінностей даного суспільства.

Відомий український народознавець Г. Лозко підкреслює, що кожна духовна культура несе в собі естетичний і національний досвід, що накопичувався і викристалізовувався протягом багатьох тисячоліть і притаманний саме самобутності й неповторності його народу, а не

нав’язаний поневолювачами чи запозичений у народів, що жили певний час поруч, мігрували, проходили через нашу прабатьківщину. Сутність тези даного напрямку полягає в неможливості майбутнього щасливого існування держави без вивчення історичного минулого і культурних надбань народу: “Вивчаймо досвід і мудрість своїх предків, щоб не втратити самобутність, не розчинитися в круговерті часу, не згубити своє майбутнє” [2, 112].

Проблема формування і збереження самобутності певного етносу завжди була також головною проблемою збереження національних святинь. У переломні часи, соціально-політичного розладу ця проблема особливо загострюється і стає дуже вразливою, суперечливою, вимагаючи обдуманого розв’язання з урахуванням специфічних умов та соціально-історичних обставин функціонування етносу. “Збереження етнічної самобутності, продовжує цю ж думку І. Лосев, одне з головних завдань культури етносу, нації. Втрачаючи самобутність культури, етнос втрачає самобутність узагалі й більш або менш швидко припиняє своє існування” [3, 20].

Нове тисячоліття ознаменувалось глобалізацією культурно-освітніх процесів, потужним інформаційним зростанням, як в межах закладів освіти так і засобів масової інформації. В цьому контексті актуальності набуває збереження національної культурної спадщини, передача її кращих зразків підрастаючому поколінню та закладення в них основ національної культури. Важливого значення, в системі диригентсько-хорової підготовки майбутнього учителя музики, як носія і пропагандиста національної культури, набуває використання дитячого хорового

ДИТЯЧЕ ХОРОВЕ МИСТЕЦТВО В СИСТЕМІ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

мистецтва з метою перенесення його кращих зразків в шкільну практику.

Тому, **метою даної статті** є висвітлення особливого значення дитячого хорового мистецтва, зокрема фольклору, для удосконалення підготовки студентів-музикантів, яка спрямована на закладення основ національної культури та формування гармонійної особистості школярів різного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На високі виховні можливості фольклору та народної пісні як джерела духовності, гуманності, національних цінностей, толерантності, формування гармонійної особистості звертали увагу провідні представники просвітництва минулих років різних країн, сучасні митці української хорової справи, мистецької освіти, педагоги і композитори різних часів, теоретики і музикознавці, історики і поети, літературознавці і фольклористи, збирачі і дослідники національної культури : А. Авдієвський, В. Антонович, А. Болгарський, А. Вахнянин, М. Вериківський, Г. Верьовка, В. Верховинець, С. Воробкевич, М. Глінка, М. Драгоманов, Д. Кабалецький, К. Квітка, Ф. Колеса, М. Костомаров, П. Куліш, М. Леонтович, М. Лисенко, М. Максимович, М. Мусоргський, П. Муравський, Л. Ревуцький, О. Рустовський, Я. Степовий, К. Стеценко, В. Сухомлинський, В. Трутовський, К. Ушинський, Л. Хлебнікова, Т. Шевченко та баг. ін.

Виклад основного матеріалу. Особливе місце в етнопедагогічній системі виховання українців займає таке художньо-образне явище як “дитячий фольклор”, який завдяки своїй емоційній насиченості, пісенно-ігровим формам, естетичній привабливості і доступності природно залучає дитину в активну пісенно-творчу діяльність. Лишається лише відновити, відкоригувати і закріпити знання закладені в історично-фольклорній пам’яті дитини з метою використання їх відповідно кожному захворюванню [1].

Дитячий фольклор, як особливий тип української національної культури, є виявом багатовікової етнопедагогічної і етновиховної спадщини нашого народу, де миролюбність і доброзичливість, доброта і співчуття, любов до рідної домівки, живої і неживої природи формували національні риси характеру дитини, збагачували знання про оточуючий світ й допомагали зрозуміти свою причетність до нього, формували громадянські цінності дитини. Безумовним є той факт, що саме гуманізм і висока духовність українського дитячого фольклору стали його художньо змістовним ядром, завдячуючи якому цей коштовний скарб колективної дитячої

творчості пережив віки лихоліть і нарешті став основою національної системи естетичного виховання дітей різних категорій.

Головна мета сучасної шкільної освіти спрямована на формування високоосвіченої особистості, в основі духовності якої закладені цінності громадянського гуманістичного високорозвиненого суспільства. Система освіти має враховувати вимоги суспільства, що належать до європейської цивілізації та відносно ціннісних орієнтацій має забезпечувати : розвиток особистості, “яка з повагою ставиться до традицій народів і культур світу”, “виховання культури миру і міжособистісних відносин”, здійснювати “етичне і естетичне виховання і формування високої гуманістичної культури особистості, здатності протидіяти проявам бездуховності” [4]. Головна визначальна риса національної системи освіти її гуманістичний характер – це феномен української ментальності.

Викристалізувавшись на протязі багатьох тисячоліть, гуманізм і ментальність як особливість світовідчуття і світосприймання українського етносу, генетично зібрала й закріпила в народі риси добра і доброзичливого ставлення до оточуючих, навколишньої природи, тваринного світу, сформувала особливе відчуття краси в різних проявах, незабутньої любові до оточуючих, рідної землі, домівки.

Гуманізм – як багатоаспектне явище має багато тлумачень і сфер використання, але в основі кожного з них покладена етіологія його лагінського походження (лат. humanatus від humo – людина, humus – земля – людський, людський). У первинному тлумаченні цього поняття та течій західноєвропейської культури епохи Відродження, що за основу взяла історико-культурний ідеал античної спадщини це – утвердження поваги до гідності й розуму людини, права на земне щастя, вільний вияв природних людських почуттів і здібностей.

Сьогодні, виховання високорозвиненої особистості майбутнього займає центральне місце в національній освітньо-вихованій системі, її прогресивному поступі, що полягають у суттєвих змінах самої національно-освітньої мети, оновленні змісту навчання на етнопедагогічних засадах. У зв’язку з цим відбулися позитивні зміни в політиці держави в напрямку відродження і подальшого збереження національних святинь, культури і освіти. Побудова українського суспільства на засадах демократичних цінностей і національних пріоритетів вимагає створення нових методологічних теорій гуманістичного спрямування, в центрі яких знаходяться внутрішні

ДИТЯЧЕ ХОРОВЕ МИСТЕЦТВО В СИСТЕМІ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

можливості людини, її потреби та інтереси, які ґрунтуються на вікових традиціях етновиховної системи українського народу, в основі якої знаходиться пісенна творчість.

Безумовним є той факт, що однією з основних умов формування співочої діяльності дитячого хорового колективу є репертуар. Правильний підбір репертуару різного за тематикою і художньо-емоційною наповненістю, його складність, методична послідовність роботи над музично-художнім образом, допомагає підтримувати в дітей живий інтерес до хорового виконання, викликає широкий спектр емоційно-естетичних переживань, що спрямовані на виховання емоційної культури. Дитяча хорова музика може стати для школярів різних категорій емоційно-яскравим джерелом пізнання образу життя, колориту і духовного змісту будь-якої епохи.

Пісенно-хорова творчість, зокрема народна і класична дитяча хорова музика є також основою виховання в дітей художнього смаку, гарних співочих навичок, накопичення навичок багатоголосного співу. Народна пісня, в якій зручна і виразна інтонація поєднується з глибоким текстом, широтою мелодійної фрази, яскравою виразністю образів, сприяє процесу пізнання національного характеру, традицій і звичаїв народу. Представляє інтерес і сучасна дитяча хорова музика з розмаїттям тематики, яскравими музичними образами світлої героїки, патріотизму, лірики. Сучасна гармонія, ритм є додатковим стимулом для виникнення естетичних емоцій і засобів музичної виразності.

Дитяча хорова музика – це вид синтетичного мистецтва, оскільки воно об'єднує музику, спів, акторську майстерність, художню інтерпретацію виконавця. Воно тісно пов'язане з літературою, історією, образотворчим мистецтвом. Для того, щоб вірно зрозуміти художній образ, який відображений у творах різних часів і народів, необхідно ознайомитися з літературними першоджерелами, життям епохи, її культурою, звичаями. Взаємодія різних видів мистецтв у дитячій хоровій творчості сприяє не тільки розвитку загальних музично-виконавчих здібностей дітей, вокальних даних, творчої активності, але й сприяє формуванню їх загальної культури та отримання естетичного задоволення від спілкування з музикою.

К. Ушинський вважав, що "Спів – це могутній педагогічний засіб, який організує, об'єднує школярів, виховує їх почуття. Він оживляє дітей, вносить бадьорість, яскравість у шкільне життя". Національне пісенне мистецтво є дійовим засобом

гуманного і художнього виховання дітей різного віку. Планомірні, систематичні заняття співом благотворно впливають також на вивчення ряду предметів загальноосвітнього циклу, активізацію пізнавального процесу, роботу пам'яті, уваги, зосередженості [5].

Оскільки дитина реалізує свій інтерес (мету, вибір) у процесі провідної діяльності, то найсильнішим її мотивом слід вважати пізнавальний інтерес до цієї діяльності (в нашому випадку пісенної), яка активно взаємодіє з системою ціннісних орієнтацій, цілями, результатом діяльності, відображає найістотніші сторони її особистості (інтелект, волю, почуття). За певних умов інтерес стає засобом живого, захоплюючого вокально-хорового навчання, переростає в стійку рису характеру.

Використання провідної вокально-хорової діяльності у взаємодії з різними видами мистецьких діяльностей і активна участь в них дітей допомагає їм з перших кроків навчання в школі пізнавати й усвідомлювати гуманістичну сутність мистецтва, особливо її національний колорит. Основи духовності дитини молодшого шкільного віку закладаються саме засобами виконання дитячих фольклорних творів – джерела загальнолюдських цінностей.

Україна з давніх часів славиться своїми піснями, що відрізняються винятковою виразністю та красою наспівів. Як відомо, пісня породжується самим життям і в художній формі правдиво відбиває всі його соціально-духовні сторони. Те, що пісні створювались й побутували в усній народній формі, спричинило до існування велику кількість її варіантів, котрі в кожній окремій місцевості мають свою специфічну виконавську інтерпретацію. Всі сучасні твори українських композиторів завдячують своїми творчими витокami саме пісенній – тобто мелосній основі національної культури України та пісенності як рисі національного характеру українців.

Жанру народної пісні притаманний особливий тип зв'язку музики й слова і тому вона є найпоширенішим видом вокальної музики. Тексти звичайно являють собою особливий жанр поезії. Мелодія пісні є узагальненим, підсумковим вираженням образного змісту тексту в цілому; на відміну від романсу, вона не пов'язана з окремими поетичними образами, або мовними його інтонаціями, але тексти як правило представляють собою особливий жанр поезії, його відрізняють чіткість композиції, збіг синтаксичних і структурних граней (рівність строфи й закінченої думки, рядка й фрази). У пісенній поезії

ДИТЯЧЕ ХОРОВЕ МИСТЕЦТВО В СИСТЕМІ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

найпоширеніші чотиристопний хорей і тридольні розміри. Побудовані в такий спосіб вірші найчастіше стають популярними піснями, народними або авторськими.

У той же час мелодія й текст подібні за структурою; вони складаються з рівних структур: строф або куплетів. Внутрішнє розчленування музичної строфи куплета також відповідає розчленуванню строфи поетичної. Останнім часом у зв'язку із загальним розквітом ліричної й народних форм мистецтва, пісенні жанри інтенсивно розвиваються. Цей творчий підхід зв'язаний із прагненням композиторів до демократизації своєї творчості, максимального наближення до музично-естетичних потреб слухача, особливо дитячого шкільного віку. У цьому значна заслуга сучасних українських композиторів, в творчому здобутку, яких є багато пісень для дітей: М. Ведмедеря, Г. Кириліної, І. Кишка, М. Чемберджи, Б. Фільц, А. Філіпенко та баг. ін.

За допомогою дитячих народних пісень – тобто автентичної (від грец. *authentikos* – справжній, первинний текст) народної творчості дітей і пісенних творів композиторів, що ґрунтуються на народній основі, відбувається здійснення національно-освітньої мети, оновлення змісту навчання, за рахунок збільшення змістового наповнення предметів різних циклів, гнучкості й варіативності їх структури.

Розмаїття жанрів дитячого фольклору (колискові, забавлянки, дразнилки, мирилки, щиталки, народні ігри, шедрівки, колядки, заклички, веснянки, звуконаслідування) сягає корінням у глибину віків і має широкий діапазон використання за тематикою, художньо-образною символікою, певною формою і часом виконання. Незважаючи на той факт, що сучасні матері майже не співають своїм малюкам колискових пісень, першочергове їх використання в освітньо-виховній практиці має непересічне значення для того стартового шляху, завдяки якому методично-послідовно здійснюється формування морально-етичних норм і національної культури дитини.

Завдяки колективній співтворчості, доступності, емоційності, комунікативності й швидкому поширенню цей вид національного мистецтва стає генератором високої соціальної активності особистості, головним джерелом формування духовності й гуманізму. Використання народознавчого матеріалу допомагає дітям відкривати для себе сторінки історії не тільки

українського народу, а й свого роду. Пошук коріння власного родоводу неодмінно збагачує дитину знаннями про минуле своєї родини, знайомить з предметами побуту, обрядами, звичаями, фольклором рідного краю, допомагає встановити доброзичливі стосунки в родині, взаєморозуміння, шанування її дорослих членів і саме головне розвиває інтерес до національного мистецтва.

У цьому руслі пріоритетність психолого-педагогічного впливу та виховних заходів етнопедагогіки має велике значення, тому що протягом багатьох століть вона доводила свою ефективність і вічність, народжувалась і кріпла з культурно-історичних джерел народного етносу, його гуманних цінностей, формувала національну свідомість і психологію мислення молодшої частини населення України. Етнопедагогіка тобто – народна педагогіка – це золотий фонд наукової педагогіки. І саме цей вид педагогіки включає в себе вивчення: рідної історії, родоводу, національних традицій, звичаїв і обрядів, фольклору, народного календаря, народних вірувань тощо.

Висновки. Залучення дітей до культурної спадщини свого народу і народів світу, загальнолюдських цінностей, які шліфувались і передавались як культурно-історичний досвід людства з покоління в покоління, допоможе дітям задовольнити свої культурні потреби, сформувати інтерес до національного мистецтва і ціннісні орієнтації, розвинути любов до рідного краю, встановити гармонію взаємодії з довкіллям.

Тому, використання в диригентсько-хоровій підготовці майбутніх учителів музики кращих зразків дитячого фольклору збагатить їх фаховий досвід, сприятиме більш ефективному опануванню школярів національною культурною спадщиною формування особистісних якостей.

1. *Дитячий фольклор [упоряд. і передм. Г.В. Довженюк; іл. худож. Ю.І. Криги]. – К.: Дніпро, 1986. – 304 с. іл.*

2. *Лозко Г.С. Українське народознавство / Галина Сергіївна Лозко. – К.: Зодиак-ЕКО, 1995. – 364 с.*

3. *Лосев І.В. Історія і теорія світової культури: європейський контекст: навч. посібник / Лосев Ігор Васильович. – К.: Либідь, 1995. – 224 с.*

4. *Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Газета "Освіта". – 2001. – № 38 – 39. – С. 3 – 4.*

5. *Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания / Константин Дмитриевич Ушинский. – Кн. 1. – М.: Из-во АПН РСФСР, 1948. – 329 с.*

Стаття надійшла до редакції 29.09.2011

